

EEN DIALOOG OVER DE EUCHARISTIE

Drs. Martie Dieperink in gesprek met pastoor Koos Smits

Uit haar boek *In gesprek met Rome*.

Martie

Over de eucharistie voer ik een dialoog met pastoor Smits. Ik vind het namelijk moeilijk te begrijpen wat een katholiek precies met een sacrament bedoelt. Het feit dat wij als protestant slechts twee sacramenten kennen, nl. doop en avondmaal in plaats van zeven zoals de katholiek kent, wijst er al op dat wij sacramenten minder belangrijk vinden dan een katholiek. Mijn eerste vraag aan pastoor Smits is: Kunt u me uitleggen wat dan voor u als katholiek een sacrament is?

Pastoor Smits

Ja, eigenlijk ligt het wezen der sacramenten in het hart van de hele Bijbel. In dit Godsboek immers ligt in het woord van profeten en apostelen het Goddelijk woord der openbaring. In de geschiedenis van het Oude Testament en Nieuwe Testament laat God zichzelf zien en horen. God wilde zich openbaren, zich bekendmaken aan ons mensen op menselijke hoorbare en zichtbare wijze, om ons op aangepaste wijze te verlossen. God heeft zich juist geopenbaard binnen historisch aardse en menselijke grenzen. God heeft zich klein gemaakt om ons groot te maken. Zo liggen Bijbel en sacrament heel dicht bij elkaar. De Bijbel is Gods Woord in menselijke woorden. Sacrament is genade in menselijke tekenen. In beide gevallen wordt het goddelijke vermenselijkt, hetzij in hoorbare of leesbare vormen, hetzij in zichtbare vormen en tekenen. Welnu, voor ons mensen is het, dankzij Gods openbaring, mogelijk geworden om God te horen, te zien, te voelen of te proeven. De Bijbel en de sacramenten zijn dus beide openbaringsmiddelen van God enerzijds en heilsmiddelen voor de mens anderzijds, ontmoetingspunten dus.

Martie

Voor u is dus een sacrament niet alleen een teken dat naar Gods genade verwijst, maar ook een genademiddel zelf. Het genademiddel schenkt ons, zo zegt u, de innerlijke genade die aanduidt: het is dus een middel van openbaring. Ja, dan wordt het verschil met

Luther duidelijk. Hij zegt namelijk in zijn geschriften, dat God zich slechts openbaart door zijn Woord en zijn belofte (1). Volgens hem openbaart God zich dus niet door tekenen, maar slechts door zijn Woord. Luther wist ook dat God zijn Woord bekrachtigt door tekenen. Maar voor hem waren de tekenen slechts een begeleidingsverschijnsel van het Woord en Gods belofte, en hadden op zichzelf geen heilswaarde of kracht. Dan zou je tekenen kunnen weglaten, want het gaat om het Woord. Maar ik begrijp dat voor u tekenen werkelijk iets doen. Waar leest u in de Bijbel dat tekenen werkelijk wat doen?

Pastoor Smits

Het hele evangelie van Johannes staat vol met tekenen. We lezen ook in Handelingen 8:7: “Want van velen, die onreine geesten hadden, gingen deze onder luid geroep uit en vele verlamden en kreupelen werden genezen; en er kwam grote blijdschap in de stad.” Het teken betekent daar dat er werkelijk wat gebeurde. De tekenen waren: bezetenen werden bevrijd en lammen gingen lopen. Door het teken van de handoplegging door de apostelen ontvangen mensen de Heilige Geest. Door het teken van de doop worden we bekleed met Christus (Gal. 3:28). Een teken is een zichtbaar teken van een onzichtbare werkelijkheid.

Martie

Het is waar dat volgens Paulus er door de doop werkelijk wat gebeurt: we worden met Christus bekleed. Luther had weinig aandacht voor het belang van tekenen, want zijn aandacht was gericht op vergeving van zonden. Dat God ons vergeeft, dat was voor hem het hele evangelie. U wit ons dus hier voor ogen houden, dat het er niet alleen om gaat dat we door het geloof gerechtvaardigd worden, maar dat we door de sacramenten God nog nader leren ontmoeten. Nu willen we dan speciaal overwegen wat het sacrament van de eucharistie voor de katholiek betekent.

Laat ik eerst maar uiteenzetten wat wij als protestanten voor bezwaren voelen tegen de

katholieke visie op de eucharistie die wij het avondmaal noemen.

De Heidelberger Catechismus schrijft in zondag 30 over de paapse mis: “Maar de mis leert dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving van zonden hebben, tenzij Christus nog dagelijks voor hen van de mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamenlijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aanbeden worden; en alzo is de mis in de grond niet anders dan een verloochening van de ene offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij.” Wat voor indruk maakt deze beschuldiging op u?

Pastoor Smits

Ik zou dan allereerst een historische opmerking willen maken over de Reformatie in de 16de eeuw en de Heidelberger Catechismus als gevolg daarvan. De geschiedenis van de kerk is de geschiedenis van het geloofsleven, is de geschiedenis van gelovende mensen in al zijn historische en culturele variatie. Telkens opnieuw moeten wij naar de bron. Ik zou enerzijds zeggen naar de historische bronnen maar nog veel meer naar de Bron zelf, dat is Christus. Maar we weten hoe mensen zijn. Wat te denken bijvoorbeeld van een eucharistieviering in een hedendaagse ooster-orthodoxe kerk, waar urenlang een plechtige liturgie binnen de kerk, ja zelfs achter de schermen wordt gevierd, en de gelovigen regelmatig de kerk in- en uitlopen. Is dat nog een juiste verhouding? Of in moderne katholieke vieringen waar nu allerlei leken aan bod komen met lezen of doen, maar waar Christus en het heilige verdwijnt achter het theater? Zo zal het met de misvieringen in de 16de eeuw ook niet altijd te best zijn geweest. En wat gebeurt er dan? Eerst een gevoelsmatige afkeer, dan protest, discussie en ruzie uitlopend op een breuk, die ten slotte achteraf theoretisch betheologiseerd wordt. Ik denk dat als die 30ste zondag in de catechismus blijft staan, er geen eenheid kan komen, ten eerste door die hartgrondige gevoelsmatige vervloeking, ten tweede vanwege een theoretische analyse van de mis, die nou net een onjuiste interpretatie van de katholieke leer is.

Wat in de stelling wordt beweerd is pertinent onjuist. De katholieke kerk volgt simpelweg de Hebreeënbrief: “Christus is eenmaal geofferd.” (Hebr 9.28). De eucharistie is niets anders dan

dat het ene offer van Christus, 2000 jaar geleden, hier en nu tegenwoordig gesteld, opdat de gelovige hier en nu kan deel krijgen aan dat ene offer van toen.

Martie

Wanneer u zegt dat het om een hartgrondige gevoelsmatige afkeer gaat, dan moet ik beamen, dat dit bij Luther inderdaad een rol heeft gespeeld. Hij schreef aan Hendrik VIII van Engeland dat hij uit haat tegen de kerk zijn mening had veranderd. Hij wilde het misoffer afschaffen om zo de R.K. Kerk te vernietigen. Ik citeer: “Wanneer het mij lukt de mis af te schaffen, dan geloof ik dat de paus volledig heb verslagen. Want het hele pausdom met zijn kloosters, bisschoppen, raden, altaren, diensten en leringen steunt op de mis als een rots... Wanneer het heiligschennend en vervloekte misgebruik wegvalt, dan moet alles wel in elkaar storten. Christus is door mij begonnen om de gruwel, die op de heilige plaats staat (Dan. 9:27) te onthullen en die te vernietigen. Deze gruwel is er met de hulp van de duivel onder bedrieglijke tekenen en wonderen gekomen”. Maar hij kan ook een grondige reden voor zijn afkeer van de mis hebben gehad. Het gaat ons nu om de theologische overdenking. Gaat het voor u in de mis om een ontmoeting met Jezus Christus?

Pastoor Smits

Ja, voor mij persoonlijk is de eucharistie naast gemeenschapsviering met medegelovigen (=Kerk) toch allereerst de persoonlijke ontmoeting met Christus. Hij is zo wezenlijk mijn levensgenoot op de weg naar het hemelse Emmaus. Ik vind in de eucharistie het meest wezenlijke teken en de meest nabije ervaring, dat Christus in ons wil zijn en dat wij in Hem mogen zijn, zoals de Vader in Jezus is en Hij in de Vader. Dit is toch de oernieuwe en oerliefdevolle uitnodiging van God, dat wij mogen delen in zijn leven. Dit is de diepste openbaring die nu in de eucharistieviering hier en nu alvast werkelijkheid wordt, vooruitlopend op de eschatologische eenwording in de hemel, zo God dat wil. Juist bij het Laatste Avondmaal spreekt Jezus van de eenheid tussen zijn Vader en Hem, tussen Hem en de leerlingen. (Joh. 17, 21 – 23). Deze eenheid realiseert Jezus juist in die eucharistische tekenen van brood en wijn. Zoals Gods Woord is vlees geworden, zo krijgt

in de eucharistie ook de geestelijke eenheid met God lichamelijke gestalte.

Martie

Voor u betekent de eucharistie dus een werkelijke ontmoeting met Christus. Dit betekent nog geen conflict met de reformatoren. Daarom een volgende vraag: Is het waar dat wij verloren gaan, als we niet dagelijks aan de mis deelnemen?

Pastoor Smits

De dagelijkse heilige mis is een onderdeel van het dagprogramma van kloosterlingen, is ook een vrome plicht van elke priester, en is ook een mooie krachtbron voor elke gelovige. In feite schrijft de kerk voor: wekelijkse misdeelname, met name op de Dag des Heren. Voor de R.K. Kerk is Christus en zijn kruisoffer even uniek en eenmalig als voor de Reformatie, precies zoals de Hebreeënbrief leert. Het enige wat de Kerk tot regel heeft gemaakt is de eucharistie op zondag, de eerste dag der Week (Hand. 20, 7 en 1 Kor. 16, 2), de dag van de Verrijzenis.

Martie

Dus u wilt hiermee aangeven, dat het niet klopt dat het misoffer het eenmalig offer van Jezus loochent. Maar als het offer van Christus eenmalig is, waarom dan nog het dagelijkse misoffer? Was het kruisoffer dan niet voldoende?

Pastoor Smits

Zowel de katholieken als de protestanten ervaren dagelijks, dat ondanks de unieke verlossing en objectieve zondevergeving door Christus, wij nog steeds onvolmaakt en zondig zijn en dat wij nog moeten groeien in heiligheid en zondeloosheid. Het zou toch ook onzinnig zijn om te zeggen: "Wij hoeven niet meer te bidden, want Christus heeft eens en voor altijd gebeden" of "Wij hoeven niet meer ons kruis op te nemen, want Christus heeft voor allen het kruis gedragen".

Martie

Ik denk dat er een misverstand gekomen is omdat u onderscheid maakt tussen de genade, waardoor we gerechtvaardigd worden en de genade waardoor we in ons geloofsleven groeien. Dus u zegt dat het sacrament helpt om te groeien in genade?

Pastoor Smits

Ja, ook wij katholieken ervaren elke dag onze gebrektheid. En wij helpen hulp en kracht en genade nodig, want wij kunnen het niet uit onszelf. God heeft niets meer nodig, want Christus is eens en voor allen gestorven. Maar wij mensen leven nu (jaar 2010), en wij willen vandaag voelen en ervaren, horen en zien dat Christus toen voor ons gestorven is en bezig is ons nu te verlossen. Sacramenten zijn er voor ons, aangepast aan onze menselijke zintuiglijkheid. De eucharistie is het sacrament waardoor we de altijd onzichtbaar aanwezige Christus ook nu zichtbaar weten. God zij gedankt voor dit wonder.

De heilige mis is voor ons mensen het teken dat Christus ook ons in het jaar 2010 bezig is te verlossen. Vele gelovigen hebben dan ook in de loop van de kerkgeschiedenis de verlossende en genezende werking van Christus in de heilige misviering ervaren en ontvangen. Zonder de heilige mis en de sacramenten is er objectief ook genade en verlossing, want Christus is de Universele Verlosser. Maar hoe zou Christus' heil tot ons moeten komen, indien niet door het Woord én door de sacramenten. Er is echter geen plaats of rite in de hele wereld, waar Christus ons dichterbij is als Verlosser en Verzoener dan in dit eucharistische sacrament. Elke mis bevestigt juist dat het ene offer van Christus voor alle mensen op alle plaatsen en in alle tijden concreet hier en nu werkzaam is. Nooit of nergens kunnen wij Christus meer beleven en ontvangen dan hier en nu in de eucharistie.

Martie

Dus volgens u is de mis geen verloochening, maar juist een bevestiging van het ene offer van Christus. Wij denken als protestant: er is één offer en daar plaatst de katholiek andere offers naast, alsof dat ene offer niet voldoende is. Maar u bedoelt dat het een tegenwoordigstelling van het ene offer is. Nu lees ik ook in het Nieuwe Testament dat we de dood van Christus moeten gedenken. Maar hoe leest u er dan in, dat het om een tegenwoordigstelling gaat?

Pastoor Smits

De katholieke Kerk heeft nooit het woord avondmaal gebruikt, omdat de heilige mis of eucharistieviering geen herdenkingsgebeurtenis is, zoals de 4 mei dodenherdenking. De 4 mei dodenherdenking

is misschien wel een plechtige en indringende ervaring en herinnering, maar de oorlog is gewoon voorbij. Afgelopen. Maar zo is het fundamenteel niet met de eucharistieviering. Allereerst is de zonde principieel door Christus overwonnen, maar ik, sterveling, ervaar vandaag hier en nu nog mijn concrete zondigheid. Dat is geen herinnering aan het voorbije, integendeel, elke keer opnieuw kom ik als zondaar naar de Kerk. Zoals ook de protestant die met grote huiver naar het avondmaal komt. Maar ten tweede is ook de verlossing door Christus geen voorbije gebeurtenis, want de verlossing moet vandaag hier en nu plaatsvinden. Daarom vieren wij katholieken in de eucharistie de concrete aanwezigheid van Christus, onze Verlosser hier en nu, want hier en nu moet ik verlost worden. Stel je voor, dat de heilige mis alleen maar een herinneringsdienst was, dan zou het net zijn als een weduwe die vol liefde staat te huilen bij de foto van haar geliefde, maar overleden echtgenoot. Dat is voorbij.

Martie

Dus u gaat als katholiek ook uit van de instellingswoorden van Christus, dat we zijn dood moeten gedenken. Alleen betekent herdenken voor u meer dan terugkijken. Inderdaad is voor het joodse denken herdenken ook het gebeurde actualiseren, je krijgt er door het herdenken zelf deel aan. U bedoelt, als ik u goed begrijp, dat wij als mens geen buitenstaander van dat ene offer moeten blijven, maar er persoonlijk deel aan moeten krijgen. Door de eucharistie krijgen we volgens u deel aan dat ene offer. Nu moet ik zeggen, dat dit een legitieme bijbelse denkwijze is. Want Paulus zegt als jood dat wij door het eten van brood en het drinken van wijn deel krijgen aan het lichaam en bloed van Christus. We hebben zo deel aan zijn offer. Maar hoe is volgens u Christus tegenwoordig?

Pastoor Smits

In de eucharistie is Christus werkelijk tegenwoordig in de gedaanten van brood en wijn om mij en de kerkgemeenschap te verlossen van de zonde en in te leiden in het leven van de goddelijke drie-eenheid. Christus is daar aanwezig als de Gekruisigde en Verrezene, degene die zichzelf geofferd heeft, degene die het Verbond met God heeft gesloten en hersteld. Christus is natuurlijke altijd en overal aanwezig en in alle gebed

verbind ik mij met Hem. Zo kunnen we natuurlijk altijd met Christus leven en uiteindelijk sterven. Maar in het sacrament gebeurt dit alles op bijzondere wijze, namelijk op een wijze aangepast aan ons mensen: niet alleen in de menselijke woorden van het avondmaalsverhaal (die zowel de dominee als de priester uitspreken: dus beiden gebruiken hier al dezelfde aardse tekens en klanken om te geloven in de aanwezige Christus), maar ook in stoffelijke tekenen van brood en wijn. Eucharistie is de directe verlenging van de incarnatie zelf. Gods Zoon is mens geworden, vlees geworden. Waarom? Om ons mensen in de materie van ons sterfelijke lichaam zelf te verlossen. Jezus was geen schijnmens met een schijnlichaam. Enfin, zie de hele oude christologische strijd die uitmondde in de oude formule: volledig God en volledig mens. God heeft de materie geheel en al, dus wezenlijk opgenomen in de verlossing en de materie is daarvan een verlenging. Zo is vanaf het begin de Kerk, de verrezen Heer nog steeds op een stoffelijke (sacramentele, geïncarneerde) wijze tegenwoordig als Immanuel, God-met-Ons.

Martie

Het conflict ontstaat dus omdat u meent dat Jezus door de eucharistie stoffelijk aanwezig is. Voor Calvijn was de materie iets verderfelijks. Daarom meende hij dat het een onverdraaglijke lastering is zonder figuur van het vergankelijke en verderfelijke brood te zeggen, dat het Christus of het lichaam van Christus is. Maar voor u als katholiek geldt dat dus niet?

Pastoor Smits

Nee, Christus heeft op zich genomen in een vergankelijk en verderfelijk lichaam te incarneren. Hij heeft het lichaam door zijn verlossing van vergankelijkheid ontdaan. Zo kan Hij ook door zijn kracht het brood van verderfelijkheid ontdoen en het tot brood van onsterfelijkheid maken.

Martie

Wij ervaren onze gemeenschap met Christus vooral door het Bijbellesen en gebed, dus op een geestelijke manier. Ook in het avondmaal is Christus voor ons geestelijk tegenwoordig, maar niet lichamelijk. Voor u kan dat dus wel. Voor ons is het idee zo moeilijk dat brood en wijn volgens de katholieke visie werkelijk worden veranderd in het lichaam en bloed van

Christus. Kunt u een bijbelse fundering geven, dat brood en wijn lichaam en bloed van Christus worden?

Pastoor Smits

Het blijft een oude vraag, een eeuwenoud discussiepunt, maar ook een eeuwig blijvend mysterie. De vraag kan dus heel verschillend klinken: als een polemieek en strijdvraag, of als een poging om een wezenlijk mysterie te verwoorden, een ongelooflijk mooi godsgeschenk. De meest uitvoerige Bijbelse fundering van de katholieke leer over de eucharistie is te vinden het 6^e hoofdstuk van Johannes. Ik vraag mij af, hoe lezen protestanten dan in hemelsnaam dit hoofdstuk?

Martie

De woorden van Christus: "Dit is mijn lichaam en mijn bloed" zijn ook voor mij een mysterie. Inderdaad is het erg dat er over zijn woorden een twist is ontstaan. Christus heeft ons een ongelooflijk mooi geschenk aangeboden. Ik geloof dat we wel wat over dit mysterie mogen doordenken.

Pastoor Smits

Laten we beginnen het te plaatsen in het gebied van het mysterie. In het domein van de ondoorgrondelijke God die zichzelf in het doorgrondelijke aardse heeft geopenbaard. Theologie blijft een denken met aardse woorden en concepten, met een menselijke logica over goddelijke zaken die per definitie erbovenuit stijgen. Dus elke verwoording schiet tekort, ook de zolang gebruikte neoscholastieke 'verklaring' van 'substantiële' verandering en accidentele gelijkvormigheid'. Ook hier stuiten we weer op de structuur van ons menselijk denken zelf, ook al denken wij dan over de Bijbel. Want ook de Bijbel gebruikt joodse dus menselijke concepten en woorden en begrippen. Het is net als denken over de aard van God drie-één en over de Godmens Christus en over de Heilige Geest.

Martie

Inderdaad, voor ons is het grote struikelblok het begrip van de transsubstantiatie. Ik ken wel uit de Bijbel een wonder van 'transsubstantiatie': Jezus veranderde water in wijn. Dit wonder is voor u misschien een verwijzing naar de eucharistie? Maar de grote vraag is of Jezus bij het uitspreken van zijn woorden inderdaad brood en wijn wilde

veranderen in lichaam en bloed. Het avondmaal is voor mij een geheimenis en ik ben er blij mee dat u dat ook zegt, dat onze begrippen altijd tekortschieten om het geheimenis werkelijk te duiden. Ik vind het een mooi idee dat het begrip transsubstantiatie geen verklaring wil bieden, maar een verwijzing wil zijn naar een geheimenis.

Maar om er toch over te blijven doordenken: Voor ons heeft Christus de woorden symbolisch bedoeld: "Dit betekent mijn lichaam". Maar voor u worden brood en wijn na de consecratie werkelijk Lichaam en Bloed van Christus. Kunt u dit op de Bijbel funderen?

Pastoor Smits

Welnu, wat vinden wij in de Bijbel? Allereerste het laatste avondmaal zelf: Jezus zegt: "Dit is mijn lichaam" en "Dit is mijn bloed". Vervolgens is er natuurlijk het ook in die tijd reeds aanstootgevende hoofdstuk 6 van Johannes: eerst de wonderbare broodvermenigvuldiging, dan de overtocht over het water (duidt misschien op het andere, de andere kant), de rede van Jezus: "Ik ben het brood des levens" en ten slotte de schitterende uitspraak: "Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, blijft in Mij en Ik in hem" (Joh. 6:56). Het blijkt dat velen, die deze woorden hoorden, zich toen snel afkeerden. En Paulus waarschuwt dat wie niet met eerbied aan de heilige maaltijd deelneemt, zich bezondigt aan het lichaam en bloed des Heren (1 Kor. 11:27). Ik begrijp zelf het protestantse denken niet. De Reformatie wil zich baseren op de Bijbel als woord van God, onverkort! Maar waarom moet nu het woord van de Bijbel naar menselijke begrippen en interpretaties aangepast worden?

Martie

U zegt dus hiermee dat brood en wijn werkelijk Lichaam en Bloed van Christus worden. U houdt u aan de letterlijke uitleg van de tekst. Ik moet inderdaad bekennen dat de symbolische uitleg op een interpretatie berust. Het conflict is dus te danken, niet aan de woorden van Christus zelf, maar aan de interpretatie. Christus heeft niet gezegd dat we zijn woorden symbolisch moeten verstaan. Daarom wil ik in eerste instantie de mogelijkheid van beide wijzen van interpretatie open houden. Een studie van de kerkgeschiedenis leert me, dat christenen 15

eeuwen de woorden bijna altijd letterlijk hebben verstaan. Ook Augustinus van wie nog wel eens wordt gezegd, dat hij het avondmaal als geloofsmysterie zag, kende ook de letterlijke uitleg. Zo zei hij in een preek: “Waarom moeten wij danken? Omdat wij ons hart omhoog hebben en wij, als Hij het niet had opgericht, op de aarde zouden liggen. En daarna dan wat geschiedt in de heilige gebeden, die gij zult horen, dat nl. doordat het Woord erbij komt de elementen het Lichaam en Bloed van Christus worden. Want neemt men het woord weg, en het is brood en wijn. Voeg het woord eraan toe, en het is direct iets anders. En dat andere, wat is dat? Het Lichaam van Christus en het Bloed van Christus. Neem dus het woord weg – dan is het brood en wijn. Voeg het woord toe, en het wordt sacrament. Hierop zegt gij ‘Amen’” (sermo Denis VI).

De vraag is dus of wij de woorden van Christus letterlijk of symbolisch moeten verstaan. Ik wil nu proberen te begrijpen, waarom u kiest voor de letterlijke uitleg. Pleit de volgende tekst niet tegen de letterlijke uitleg: “De Geest is het, die levend maakt, het vlees doet geen nut; de woorden die Ik tot u gesproken heb, zijn geest en leven” (Joh. 6:63)? Volgens ons wijzen deze woorden erop dat je de woorden van Christus symbolisch moet verstaan. Bovendien, zo zegt Calvijn, hebben de woorden van Christus elders ook een geestelijke betekenis, bijvoorbeeld: “Ik ben het brood des levens.”

Pastoor Smits

Maar daar gaat het om een ander soort uitspraak. Hij zegt niet: “Ik ben het lichaam”, maar “Dit is mijn lichaam.” Christus heeft ons dit eucharistisch teken gegeven opdat wij door dit teken juist Hem ontmoeten die is het “Brood des Levens”.

Martie

Ik werd zelf getroffen door een passage in een boek van professor van der Ploeg: “Zeker, Jezus heeft in de synagoge van Kafarnaüm verklaard dat zijn woorden “geest en leven” zijn en dat vlees “van geen nut is” (Joh. 6:53), maar dit betekent dat zij een mysterie bevatten: vanzelfsprekend geeft Jezus niet zijn sterfelijke lichaam en bloed te eten en te drinken in de vorm die zij tijdens zijn aardse leven hadden. Het is zijn bij de verrijzenis verheerlijkt lichaam, dat St. Paulus een “geestelijk

lichaam” heeft genoemd (1 Kor. 15:44). Zo verstonden het ook de leraars der oude kerk: De eucharistie was voor hen een mysterie, een geheim; onder wat de gelovige uiterlijk ziet, voelt, proeft, gaat een andere, bovennatuurlijke werkelijkheid schuil, die hij niet ziet en die daarom “geestelijk” kan worden genoemd; men kent haar alléén door het geloof.” (3) Ik vind dit een interessante uitleg, omdat je zo het gevoel hebt, dat ondanks de concrete transsubstantiatie het avondmaal een geestelijk geloofsmysterie blijft. In feite staat Calvijn hier in zijn opvatting heel dichtbij. Alleen kon hij niet geloven dat, zoals hij zei, lichaam en bloed van Christus in brood en wijn waren opgesloten. Daarom maakte hij een scheiding tussen het brood en wijn en het lichaam van Christus. Vindt u dat een juiste visie, dat Christus in brood en wijn wordt opgesloten?

Pastoor Smits

God heeft zich opgesloten, d.w.z. klein gemaakt in het kindje van Bethlehem. En zo heeft Christus ons ook dit teken gegeven om Hem te ontmoeten.

Martie

Dus dit tegenargument kan u niet overtuigen. Ik wil nog wat doordenken over de mogelijkheid van een letterlijke uitleg. U heeft de woorden van Paulus genoemd dat “wie niet met eerbied deelneemt aan de maaltijd des Heren, zich bezondigt aan het lichaam en bloed van Christus”. Deze woorden pleiten voor u voor de realistische uitleg. Want dan moet er, als ik u goed begrijp, op de een of andere wijze een eenheid zijn tussen brood en wijn en lichaam en bloed van Christus. Anders bezondigt je je niet aan het lichaam en bloed van Christus zelf, als je brood en wijn nuttigt. In ieder geval wijst deze tekst op een verbinding tussen brood en wijn enerzijds en lichaam en bloed anderzijds. Ik denk zelf nog aan een tekst in Genesis. Daar leren we dat Gods Woord niet alleen een belofte inhoudt, maar ook een kracht in zich draagt. God zei: “Er zij licht” en er was inderdaad licht. Nu, Christus sprak zelf als Gods Zoon, Hij was het woord van God zelf. Dan komt bij mij de vraag op: hebben dan zijn woorden: “Dit is mijn lichaam” en “Dit is mijn bloed” dezelfde kracht? Wil u aangeven hoe u de realiteit van de transsubstantiatie bijbels fundeert?

Pastoor Smits

De realiteit van de eucharistie ligt in het verlengde van Gods hele openbaring in woord en teken. Woorden moeten aan ons mensen een zin en betekenis geven. Gebeurtenissen en tekenen moeten aan ons mensen de werkelijkheidswaarde meedelen. Woord en teken horen eigenlijk bij elkaar. In de katholieke sacramentenleer is er een materieel teken (water, brood, wijn, olie enz.) en een formeel, door de Kerk vastgelegd woord ter begeleiding van het teken. Zo is het duidelijk bij de doop en ook bij de eucharistie. Een interessante bespiegeling daarbij is, dat het bij de mens gaat om twee onderscheiden dingen (woord en teken, woord en werkelijkheid, woord en gebeuren), die samen een eenheid vormen zoals lichaam en ziel een eenheid vormen. Maar bij God is het anders, bij Hem is er eenheid. Bij de mens is drie drie en één één, maar bij God is drie ook één. God is een drie-ene God. Bij de mens is woord en teken twee, maar bij God is woord en werkelijkheid één. Als de mens iets zegt, moet het eerst nog gedaan of gemaakt worden.

Als God spreekt, dan is het er, zoals u juist heeft gezegd. Als God zegt: "Er zij licht", dan is er licht. Zo is Gods Woord werkelijkheid maar het menselijke woord is woord. Gods waarachtige Woord moet zich in de wereld dus op tweevoudige wijze openbaren: in menselijk woord en stoffelijke materie.

Zo zijn Jezus' woorden weer te verstaan in het verlengde daarvan. Als Jezus spreekt, dan is er iets of dan gebeurt er iets. Waarachtige openbaring, ja, al een begin van de nieuwe schepping. Zo spreekt Jezus met gezag, zo spreekt Jezus tot de mensen, tot het water, tot de zieken, tot de storm, tot het brood, ja, zo spreek Hij ook over zichzelf. Hij zegt: "Ik ben het licht, het leven, de weg, de goede herder, enz.", zoals God tot Mozes zei: "Ik ben die Ik ben."

Jezus zegt: "Dit is mijn lichaam en dit is mijn bloed", zoals God eens sprak: "Er zij licht, er zij leven, er zij de mens." Zoals Jezus spreekt, is dit niet alleen een menselijk woord, met betekenis-waarde ("denk aan Mij"), maar ook een goddelijk woord, met scheppingswaarde ("Dit is zo"). Dit brood krijgt een nieuwe bestaanswijze, een nieuwe werkelijkheid, die niet van ons mensen afhankelijk is. Onze kleingelovigheid doet niets af aan dit brood-uit-de-hemel.

Dit brood is het blijvende teken van zijn aanwezigheid onder ons, van de eeuwige en

universele zondeverlossing, die Hij voor ons bewerkt heeft door het teken van de kruisdood. Zo wordt tegelijkertijd duidelijk dat het eucharistische brood absoluut verbonden is met de kruisdood. Daarom geeft de R.K. Kerk het woord 'hostie' (offer) aan dit brood-uit-de-hemel. Het is anders geworden, want God heeft zich dit stukje materie toegeëigend (gecon-sacreerd) als werkzaam teken van onze verlossing en tot onze rechtvaardiging, teken van het Nieuwe Verbond (Matt. 26:27: Bloed van Verbond). Dit nieuwe stukje schepping kunnen we na de dienst nooit of te nimmer weggooien in de container. De overgebleven hosties moeten blijven in de tabernakel (als plaats van Gods aanwezigheid) zoals wij de plaats noemen waar de hostie bewaard wordt als teken van zijn aanwezigheid onder ons, objectief en niet afhankelijk van ons denken.

Martie

Zo begrijp ik dat voor u de eucharistie het teken is van de kruisdood van Jezus en zijn aanwezigheid onder ons, en wel een teken dat niet alleen symbolisch bedoeld is, maar ook reëel is en objectief werkzaam. Calvijn maakte een onderscheid tussen het teken van het brood en de wijn en het woord, dat naar het geestelijke mysterie verwijst. Maar volgens u zijn deze twee bij God één. Dat is dus weer een verschil in denkmodel.

Maar er blijven voor mij nog meer vragen. Ik las dat het idee dat het bij de mis om een offer gaat, uit de Middeleeuwen stamt. Waar komt het idee van een misoffer vandaan?

Pastoor Smits

In de katholieke Kerk zijn we er heilig van overtuigd, dat de wezenlijke elementen van de eucharistie altijd dezelfde geweest en teruggaan tot de instelling bij het laatste avondmaal. En dat achter de historisch-katholieke vormgevingen de oerbetekenis van de eucharistie juist in de katholieke Kerk bewaard is gebleven: nl. niet een herdenkingsviering in geloof, maar een sacramentele aanwezigheidsviering van de gekruisigde Christus-Verlosser. De belangrijkste en diepste betekenis daarbij is: Christus is werkelijk hier en nu aanwezig en Hij verlost werkelijk hier en nu.

Martie

Dus volgens u is de eucharistie een sacramentele viering van de kruisdood van Jezus en daarom een misoffer. Dat Luther het idee van het offer schrapte, heeft in diepste wezen te maken met een andere visie op de kruisdood en het heilswerk van Christus. In zijn boek over de Babylonische gevangenschap zet Luther uiteen dat God zich slechts openbaart door zijn Woord en belofte, en niet door tekenen. Jezus heeft met zijn bloed zijn testament ondertekend. De belofte van het eeuwige leven heeft Hij bekrachtigd door zijn bloed. God slaat geen acht op werk, zegt Luther en het offer heeft dan niet zozeer zelf de verlossing bewerkt, maar is veeleer een begeleidend teken. Nu ontkent Luther natuurlijk het offer van Christus niet als historisch gebeuren, maar het begrip 'verzoening' krijgt een andere invulling. Verzoening is de belofte van vergeving van zonden. Bij de viering van het laatste avondmaal gaat het hem dus alleen om de woorden en belofte van Christus. De Heidelberger Catechismus kent de offergedachte van Golgotha. Maar men maakt bezwaar tegen het misoffer als herhaling van het ene kruisoffer, alsof die niet voldoende was. Ik heb van u begrepen dat het niet een ander offer is, maar de tegenwoordigstelling van het ene kruisoffer van Christus. Ik moet wel zeggen: het spreken over 'herhaling' kan aanleiding geven tot misverstand. Het begrip 'tegenwoordigstelling' is veel duidelijker. Als het woord 'herhaling' gebruikt wordt, zit het misverstand daarin dat het niet om een herhaling gaat van het ene offer, maar van het sacrament, dat als dankoffer ter herdenking, d.w.z. actualisering van het kruisoffer wordt gebracht. Een ander verwijt dat wij protestanten kunnen hebben is dat katholieken van het avondmaal een magisch ritueel hebben gemaakt. Dan zou de priester brood en wijn als een magiër in lichaam en brood veranderen. Wat denkt u daarvan?

Pastoor Smits

Allereerst nog een korte verklaring over het woord "Misoffer", met name "Mis". Het woord komt van de latijnse uitdrukking op het einde van de viering "Ite, Missa est." Dat heet letterlijk "Gaaf, de Mis is uit", maar de betekenis is "zending". Wie vervuld is van Christus, heeft een zending in de wereld. Net zoals Christus een zending had, toen Hij in de

wereld kwam. Hij had de zending (en de wil) om zijn leven te geven, te offeren. Goed. Nu over de magie. De priester is geen magiër, net zo min als de dominee. In de katholieke Kerk wordt gezegd en geloofd: Christus is degene, die de sacramenten realiseert. Maar Hij doet dat door de persoon van de priester, die Hij juist bij het laatste avondmaal heeft aangesteld. Christus handelt (dus door de priester) op een zichtbare en hoorbare wijze, anders zou het voor ons stervelingen volmaakt onduidelijk zijn, wanneer nu iemand gedoopt is of wanneer gewoon brood geen gewoon brood meer is. Wanneer een sacramentele (dus ook eucharistische) handeling zichtbaar en hoorbaar heeft plaats gehad, hebben wij het bewijs, dat Christus met ons bezig is, ons opneemt in zijn liefde en ons brengt bij de Vader en ons vervult met de Heilige Geest. Bovendien moet u bedenken dat brood en wijn worden geconsacreerd onder aanroeping van de Heilige Geest. Hetzelfde magie-probleem doet zich natuurlijk ook voor in de protestantse kerken. Als de dominee een persoon doopt, overeenkomstig de opdracht van Christus, is hij dan ook een magiër die menskinderen omtovert tot godskinderen?

Martie

Er is natuurlijk geen protestant die denkt dat de dominee magisch bezig is als hij een kind doopt. Maar toch wordt beweerd dat de R.K. doop wel toverij is. De priester zou de doop tot een magisch ritueel maken. Dat komt omdat de katholiek meent dat er door de doop wat gebeurt met de mens. De doop is voor hem 'het bad van de wedergeboorte'.

Pastoor Smits

Maar dat bewerkt de priester niet zelf. Hij stelt het teken, maar God bewerkt de betekenis, de verlossing en de reiniging.

Martie

Voor mij is er sprake van magie, als de priester in naam van afgoden zou spreken. Maar de R.K. priester spreekt niet in naam van afgoden, maar in naam van de Vader, Zoon en Heilige Geest. En het zou dan om een ritueel moeten gaan, dat de mens uit eigen kracht doet om invloed uit te oefenen. Maar de priester handelt dus niet in eigen kracht. Niet hij, maar God

bewerkt de tekenen, zoals u zegt. Het punt is dus niet dat er wat gebeurt, maar de vraag is wie en hoe hij dat gebeuren bewerkt. Volgens deze denkwijze zou ook Mozes een tovenaars zijn geweest, toen hij de staf in een slang veranderde. Maar dit was geen magie, maar een teken van God. Wanneer de priester doopt, zegt u, gaat het om een teken van God. Dat er werkelijk wat gebeurt, is dan geen toverij, maar een wonder van God. De vraag is dan nog of de doop de wedergeboorte bewerkt. In ieder geval: de katholieke gelooft dat de dopeling wordt wedergeboren en geloof is geen magie.

Pastoor Smits

Als de priester een magiër zou zijn, dan zouden de sacramenten magische toverpraktijken en occulte amuletten zijn. Dan zou God bovendien ondergeschikt zijn aan de wensen en het willen van de priester. Dat is natuurlijk onzin. God is soeverein. Hij is Heer van leven en dood, en Rechter over goed en kwaad. Het is echter Christus zelf, Gods Zoon zelf, die de apostelen (en zo de bisschoppen en hun priesterhelpers) heeft aangesteld: “Weid mijn lammeren” en “Wie u hoort, hoort Mij”, en “Als gij zonden vergeeft, dan zijn ze vergeven”, en “Gaat uit en verkondigt het evangelie”, enz..

In het woord en in de sacramenten (beide zijn dus, opnieuw gezegd, parallelle heilskanalen) functioneren de bedienaren der Kerk, de priester maar net zo goed de dominee. Maar het zijn inderdaad niet zij zelf, maar Christus die door hen heen handelt. Anders hebben de preekstoel en het altaar geen enkele realiteitswaarde. Zowel het woord als de sacramentele tekenen zijn zaken en symbolen uit ons aards-menselijke leven, die normalerwijze al bemiddelen in het intermenselijke verkeer. Maar door een soevereine ingreep en creatieve scheppingsdaad van God zijn door Christus deze aardse tekenen en symbolen gevuld met nieuwe kracht, namelijk met Zijn genade.

Martie

Nu heb ik alleen ook gehoord dat de eucharistie occult zou zijn, omdat onder het altaar een toveramulet zou zijn. Weet u daar wat van?

Pastoor Smits

Dat zijn geen toveramuletten, maar relikwieën van heiligen, die hebben geleefd en hun leven hebben gegeven uit liefde voor Christus. In het bijzonder denken wij dan aan de martelaren. In de eerste christentijd werden de eerste altaren en kerken gebouwd boven de graven van martelaren. Dat duidt tegelijkertijd op de betekenis van de eucharistie. Christus is voor ons gestorven en roept ons op te leven en te sterven voor Hem.

Martie

Tenslotte wil ik dan nog ingaan op het probleem van de sacramenten en Gods soevereine genade. In een rapport van evangelische zijde over de katholieke Kerk is te lezen, dat “de sacramenten volgens de katholieke visie werken zijn van menselijke verdienste, die door de Kerk bemiddeld worden, en daarom een loochening zijn van de rechtvaardiging door geloof alleen, en een inbreuk maken op de soevereine vrijheid van God”. Wat vindt u van dit verwijt? Inderdaad, als God in soevereine vrijheid genade schenkt, waarom moet die genade door sacramenten worden bemiddeld?

Pastoor Smits

Het eerste en meest directe antwoord op dit probleem is, dat Christus zelf hoogstpersoonlijk de sacramenten van doop en eucharistie heeft ingesteld. De sacramenten zijn gaven van de soevereine God aan de zondige mens om gereinigd en gerechtvaardigd te worden. Daar kan de Heidelberger Katechismus niet omheen. Met de sacramentele tekenen is het als met de menswording van Gods Zoon. Misschien had God de mensheid wel kunnen verlossen door een daad van soevereine vrijheid. Maar in feite is Gods Zoon mens willen worden. Anderzijds is het geloof het allerbelangrijkste, zoals Christus zegt: “Wie gelooft en gedoopt is, zal worden gered. Maar wie niet gelooft, zal veroordeeld worden” (Marcus 16:16).

Martie

Voor u is geloof dus het belangrijkste. We denken vaak dat het catholicisme te veel een verdienstensysteem is.

Pastoor Smits

Inderdaad, gelukkig denken wij tegenwoordig meer personalistisch, d.w.z. het gaat om ons

mensen als denkende en liefhebbende personen, die de persoon van Christus willen ontmoeten en met Hem op weg naar God gaan. En tegenover Christus hoeven wij ons niet te beroemen op hoeveel heilige missen wij hebben bijgewoond, net zomin als een geliefde die pocht hoeveel keer hij zijn bruid dat jaar wel gekust heeft. Neen, Christus heeft de Kerk die sacramentele heilsmiddelen gegeven om vollediger en intenser en helderder en zekerder dichterbij Hem te komen, en onze relatie met Hem te verdiepen. Door de doop weten wij, dat er een relatie begonnen is. In de biecht kunnen wij die relatie bewust herstellen en in de communie liefdevol beleven enz..

Martie

Bovendien meen ik uit uw woorden op te maken, dat wij, als wij Gods vrije soevereine genade tegenover de bemiddeling daarvan door sacramenten plaatsen, volgens u niet de juiste logica toepassen?

Pastoor Smits

Daar zegt u wat. Logica. Ja, tijdens deze hele discussie en gedurende al die eeuwenlange discussies zijn wij, katholieken en protestanten, bezig te denken en te formuleren. Dat kan alleen maar met logica. Juist de oude Grieken (Aristoteles) hebben veel over die logica nagedacht. Katholieken hebben dat in hun filosofisch en theologisch denken ook altijd gedaan. Protestanten zijn altijd wat afkerig geweest van filosofie en logica. Maar helaas, je kunt niet zonder. In de katholieke filosofie wordt gezegd: "Alle dingen hier op aarde bestaan uit 2 polen, zoals dag en nacht, geest en lichaam, verstand en gevoel, plus en min, man en vrouw, etc. Maar helaas, sinds de Reformatie van 1517 hebben de protestanten deze logica en filosofie verlaten, en wel in de vorm van de zogenaamde "sola's", ofwel, naar mijn logica, "de drie eenzijdigheden". De protestanten zeiden: "Alleen het geloof, alleen de Schrift, alleen de genade." Grappig is trouwens vast te stellen, dat de protestanten zelf spoedig ontdekten, dat die eenzijdigheden niet werken. Zij zeiden: "Alleen de Schrift, en geen kerkgezag en geen traditie." Maar binnen de kortste keren voerden zij allerlei formulieren van enigheid toe aan de Bijbel. Welnu, zo ook hier. Protestanten zijn nog steeds geneigd tot die eenzijdigheid, bijv.

alleen de soevereiniteit van genade.

Katholieken zeggen simpelweg: "genade en sacrament, soevereiniteit en vrijheid, geloof en werken." Dus, sacramenten zijn dragers van Gods genade voor ons, lichaamsgebonden mensen.

Martie

Uit uw betoog begrijp ik dat het volgens u gaat om paradoxale begrippenparen die bij elkaar horen. Waar Luther een tegenstelling schiep, ziet u een aanvulling. Het verwijt van de evangelische beweging in bovengenoemd rapport berust inderdaad op een begrip van vrijheid dat tegengesteld is aan gebondenheid. Maar voor u gaat het niet om een tegenstelling. God kan ons ieder moment zijn genade laten blijken, maar Hij heeft ons ook regelmatige kerkdiensten gegeven en het gebruik van sacramenten die door mensen bemiddeld worden. Volgens u mag je niet zeggen dat sacramenten Gods soeverein genade tegenwerken, integendeel, sacramenten zijn ook een bepaalde expressievorm van Gods genade als een hulpmiddel om Hem te leren ontmoeten. Zo zijn we dan aan het einde gekomen van onze dialoog over de eucharistie. Het is me duidelijk geworden, dat de beeldvorming van de Heidelberger Catechismus over de eucharistie volgens u op enkele fundamentele misverstanden berust. U wijst er op dat het omgaan met sacramenten in de katholieke Kerk tot misstanden heeft geleid. Maar wij mogen van onze kant geen onterechte verwijten doen. Als het gaat om de interpretatie van woorden van Christus moeten we voorzichtig zijn in ons oordeel en in de veroordeling van de ander. Dan wordt pas de mogelijkheid geschapen om samen de tafel des Heren te delen. In dit verband wil ik eindigen met een paar concrete vragen.

Er zijn reeds verscheidene pogingen ondernomen om gemeenschappelijk avondmaal - eucharistie te vieren. Deze experimenten zijn door de Katholieke Kerk verboden. Wat vindt u hiervan?

Pastoor Smits

Het waren misschien wel eerlijke christelijke pogingen tot verzoening en eensgezindheid in de liefde van Christus, maar toch zijn er twee problemen: de opvatting over de eucharistie en de opvatting over het kerkgezag (paus en bisschoppen). Bij zulke experimenten zie je

vaak, dat juist de katholieke traditie (met name de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in het sacrament) verdwijnt. Als dan het kerkelijke gezag wil rectificeren, komt er grote discussie en strijd. Denk maar aan 9 juli, de dag dat de martelaren van Gorcum herdacht worden. Ze worden aangeklaagd door de protestantse geuzen om twee zaken: de eucharistische tegenwoordigheid van Christus en het gezag van de paus.

Martie

Ten slotte heb ik dan nog de vraag wat voor mogelijkheden u zou zien om samen de eucharistie te vieren.

Pastoor Smits

Allereerst heb ik het geloof en de hoop dat de Heilige Geest (Gods genade) in de kerken en in de oprechte christenen zal blijven werken, opdat wij weer één kudde zijn van de ene Herder die Christus is, en dat wij weer één Lichaam zijn met één hoofd dat Christus is. Volgens mij zouden er twee dingen moeten gebeuren alvorens tot intercommunie te kunnen komen: allereerst gehoorzaamheid aan en overleg met de kerkelijke overheden, want eenwording der kerken kan niet op privé-initiatief in een hoekje. Ten tweede moet er natuurlijk theologisch onderzoek plaatsvinden naar de theologie van de eucharistie in Bijbel, kerken en traditie. Oecumene moet zijn: elkaar

verrijken en niet elkaar verarmen of zelfs jezelf verarmen. We moeten toch geen mooie waarden en tradities wegdoen. Zo ontstaat nooit een goed huwelijk, wanneer één der partners van meet af eigen wezenlijke karaktertrekken, talenten en levensstijl moet opgeven, zogenaamd om de ander te gerieven. Dat wordt een trauma of een scheiding. Zo kan ik onmogelijk inzien hoe de katholieke Kerk ooit het geloof in de reële tegenwoordigheid van Christus zou moeten opgeven: dat is zo mooi en heilig. Maar aan de eucharistie is toch ook gekoppeld de priesterwijding en daarmee ook het apostelambt? Zou aan de protestantse kant niet een liefde voor de grote katholieke waarden kunnen groeien? Laten wij aan onze kant ons niet hoogmoedig gedragen. Integendeel, laten we eerder schuldbewust en nederig erkennen hoezeer wij en vele katholieken (inclusief kerkleiders) in het verleden tekort hebben gedaan aan de schatten die Christus ons heeft toevertrouwd. De katholieke Kerk met haar sacramenten is geen uitvinding of verdienste van onszelf, en dat wij toevallig katholiek zijn is zomaar een geschonken genade. Wij moeten evenzeer en even diep door Christus verlost en gerechtvaardigd worden als de protestanten, maar wij hebben zulke schitterende hemelse hulpmiddelen gekregen, dat het absoluut niet gepast zou zijn, als wij die niet zouden gebruiken of zelfs zouden wegdoen.

Noten:

1. Martin Luther, Von der Babylonischen Gefangenschaft der Kirche, Fischer lexicon, bl. 66 vv
2. Prof. J.P.M. van der Ploeg: *Ik geloof*, Tilburg 1983, bl. 135
3. Weimarer Ausgabe, 57, 169, 23
4. Id. noot 1
5. WEF: document on a contemporary evangelical perspective on Roman Catholicism, 14 april 1986, bl. 31

Met toestemming van Martie Dieperink overgenomen uit haar boek *In gesprek met Rome*.

Overzicht van publicaties van Martie Dieperink op www.stucom.nl: zie document 0441.

Dit is het document 0437 op www.stucom.nl